

Карантинні обмеження та коронакриза по-різному позначилися на показниках діяльності небанківських фінансових установ. Найбільше від кризи постраждали кредитні спілки, активність яких суттєво знизилася навесні, а погіршення якості активів призвело до збитків. Через обмеженість джерел залучення коштів та конкурентних переваг багато з них потребуватиме значних зусиль і тривалого часу для відновлення. Перед фінансовими компаніями та ломбардами також постала проблема падіння рівня кредитування. Лише обсяги факторингових операцій продовжували зростати. Ринок страхування найменше постраждав від кризових явищ – основні показники діяльності не погіршувались, а їхня зміна пов'язана переважно з виходом низки гравців з ринку за власним бажанням. Водночас 30 червня 2020 року закінчився перехідний період виконання страховими компаніями вимог до платоспроможності. Близько третини з них не змогли досягнути необхідних показників, попри тривалий перехідний період. Тож окремі страховики, яким нині бракує якісних активів, мають ужити заходів включно з докапіталізацією.

Структура та проникнення сектору

Небанківський фінансовий сектор, який формують страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії та ломбарди, значно менший за обсягом активів ніж банківський. Крім згаданих фінансових установ, фінансові послуги також надають юридичні особи – лізингодавці, що не є фінансовими установами. Частка активів небанківських фінансових установ (НБФУ) у активах фінансового сектору стало зростала останніми роками і скоротилася лише в II кварталі 2020 року. Обсяги активів НБФУ знизилися на 10.9% з початку року. Кількість страхових компаній, кредитних спілок та ломбардів поступово скорочується, переважно через добровільну здачу та анулювання ліцензій. Також виключалися з державного реєстру установи, чії ліцензії було анульовано в попередні періоди. Проникнення небанківських фінансових послуг є помірним, відношення страхових премій уключно зі страхування життя до ВВП становить усього 1.4%, частка страхування життя – найнижча серед європейських країн.

Страхові компанії

Станом на 1 липня 2020 року на ринку було 215 страхових компаній, з них 20 здійснювали страхування життя. Зменшення кількості компаній спричинило зниження обсягу активів страховиків. Водночас, валові страхові премії компаній, що продовжували працювати на ринку, зросли на 4.4% порівняно з першим півріччям 2019 року. Це дещо нижче від показників попередніх періодів. Зростали також обсяги страхових виплат. Рівень виплат, що розраховується як співвідношення виплат і зібраних премій, зріс із 25% у IV кварталі 2019 року до більш як 30% у II кварталі 2020 року. Ця зміна здебільшого технічна, адже ринок залишила низка компаній, які займалися переважно перестраховуванням та мали низький рівень виплат.

Структура страхових премій протягом останніх років залишається відносно сталою. Переважну частку формує автострахування (КАСКО та ОСЦПВ) – 36%. Премії зі страхування життя, добровільного медичного страхування та страхування від нещасних випадків становлять у загальному обсязі 28%. Значні обсяги премій зібрано також за страхування майна та вогневих ризиків, фінансових ризиків.

Показник збитковості ризикових видів страхування (loss ratio) за результатами II кварталу 2020 року становить 26%. Він дещо знизився під час карантину порівняно з показниками початку року. Для обов'язкових видів страхування він вищий і становить 37%. Різкий стрибок цього показника у I кварталі 2020 року пояснюється формуванням резервів за збитками внаслідок катастрофи літака МАУ в Ірані у січні 2020 року. Премії за ОСЦПВ становлять 68% премій за обов'язковими видами страхування. Для добровільного страхування рівень збитковості становить 23%.

Страховики non-life із кінця 2019 року демонструють невисоку ефективність. Сукупно страхові виплати, витрати на формування резервів та інші пов'язані з веденням страхової діяльності витрати на 23-25% перевищували премії. У II кварталі, не зважаючи на запровадження карантину, спостерігалось незначне поліпшення метрик через нижчі показники збитковості (loss ratio).

Попри погіршення операційної ефективності частини страхових компаній, фінансовий результат залишався прийнятним, а рентабельність активів становила 1.7%. Загалом поточні показники діяльності страховиків, що встановилися після згортання діяльності окремими гравцями, краще відображають ринкові умови, ніж спостережувані в попередніх періодах.

30 червня 2020 року завершився перехідний період для повного виконання вимог до забезпечення платоспроможності страхових компаній. Відтак проявилися проблеми в окремих страхових компаніях, які порушують вимоги регулятора. Зокрема 57 страховиків не виконували повною мірою вимогу до платоспроможності та достатності капіталу. Основна причина – низька якість активів. Позитивною зміною з початку року є зниження частки дебіторської заборгованості в складі активів, що покривають вимоги до запасу платоспроможності. Натомість зросла частка грошових коштів та залишків у МТСБУ. Найбільші ризики нині пов'язані зі значною часткою в активах неліквідного нерухомого майна, вартість якого до того ж може бути завищеною.

Кредитні спілки

Сектор кредитних спілок розвивається повільно: обсяги активів майже не зростають, кількість гравців скорочується. 23% членів кредитних спілок є активними, тобто користуються послугами кредитних спілок. Кредитним спілкам непросто конкурувати з іншими кредиторами: можливості надавати супровідні фінансові послуги законодавчо обмежені. Ставки кредитування нижчі порівняно з іншими небанківськими кредиторами, але близькі до банківських. Під час кризи ситуація загострилася. На початку карантину кредитним спілкам було тимчасово заборонено приймати клієнтів у відділеннях. Хоча така заборона діяла й для інших небанківських кредиторів, вони продовжували обслуговувати клієнтів онлайн, що було неможливим для кредитних спілок.

Крім того, під час кризи почала погіршуватись якість обслуговування позик, які забезпечені переважно лише порукою. Прострочка виникла не лише за ризиковими споживчими кредитами, а й за кредитами на бізнес-потреби що значною мірою сконцентровані в агросекторі.

Загалом саме через формування резервів за кредитами у 2020 році кредитні спілки почали генерувати збитки. При цьому навіть тепер резерви часто є недостатніми, бо відображають переважно фактичні збитки, а не очікувані. Крім того, значна частина кредитних спілок не має достатнього обсягу чистих процентних доходів для покриття адміністративних витрат. Відповідно кредитні спілки не мають можливості нарощувати капітал, а тому 12 з них працюють із порушенням вимог до достатності капіталу.

Фінансові компанії

Фінансові компанії розвивались останніми роками чи не найшвидше. Їхня кількість протягом останніх трьох років зросла на 30%. Разом з тим, кожна шоста компанія із зареєстрованих наразі неактивна. Фінансові компанії часто є ланками в перерозподілі коштів у межах груп під спільним контролем. Разом з тим на ринку присутні класичні фінкомпанії, що займаються кредитуванням, значна частка позик нині надається домогосподарствам.

Ці кредити здебільшого є короткими, однак переважно беззаставними, а отже, – ризиковими. Надвисокі ставки, що сягають 1–2% на день, покривають основні ризики. Під час карантину попит на позики фінансових компаній відчутно скоротився. Фінансові компанії також зробили дещо жорсткішими стандарти кредитування. Тож порівняно з другим півріччям 2019 року обсяги кредитування знизились. Проте з початку літа спостерігається його відновлення.

Обсяг лізингових операцій порівняно з другим півріччям 2019 року також знизився на 25%. Лише обсяги факторингових операцій фінкомпаній загалом зростають. Більшість з них стосується викупу непрацюючих кредитів.

Загалом карантинні обмеження відчутно позначилися на обсягах діяльності фінкомпаній. У I кварталі 2020 року вони продемонстрували збиток уперше після більш як двох років прибуткової діяльності. Сукупний фінансовий результат за перше півріччя був уже позитивним.

Ломбарди

Ломбарди від початку 2020 року також сповільнили обсяги кредитування. Обсяг кредитного портфеля порівняно з кінцем року майже не зріс. Коефіцієнт покриття кредитів заставою продовжував знижуватись і нині становить 112%. Проте реалізація заставного майна забезпечує всього 9% доходів ломбардів. Понад 87% доходів формують проценти, що зросли порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Зниження обсягів витрат дало змогу забезпечити рентабельність на рівні попереднього року.

Перспективи та ризики

Після проходження гострої фази економічної кризи та з початком відновлення економічної активності очікується зростання обсягів надання послуг страховими компаніями, фінансовими компаніями та ломбардами. Кредитні спілки, на яких криза позначилася найбільше, ймовірно відновлюватимуть показники діяльності довше.

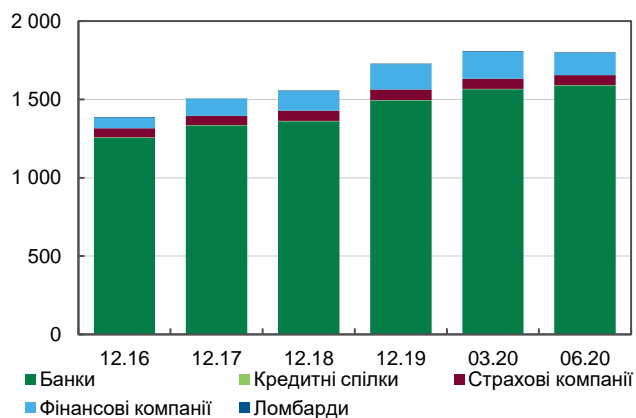
Усі НБФУ, що порушують вимоги регулятора, мають щонайшвидше вжити всіх необхідних заходів для покращення свого стану. Передусім це стосується страховиків, які мають привести структуру активів у відповідність та подекуди навіть докапіталізуватися для виконання вимог до платоспроможності. Кредитні спілки мають визначити причини операційної неефективності: переглянути рівень адміністративних витрат, за потреби скоригувати вартість залучення та надання коштів. Кількість компаній може знижуватись і надалі, переважно через добровільну здачу ліцензії тими компаніями, що не проводять активну діяльність.

Особливої уваги заслуговує якість та своєчасність надання НБФУ звітності. На цей час до НБУ звітність за II квартал 2020 року подали 92–95% установ залежно від сектору. Протягом року НБУ працюватиме над оновленням системи подання звітності, що потребуватиме відповідної роботи з боку НБФУ.

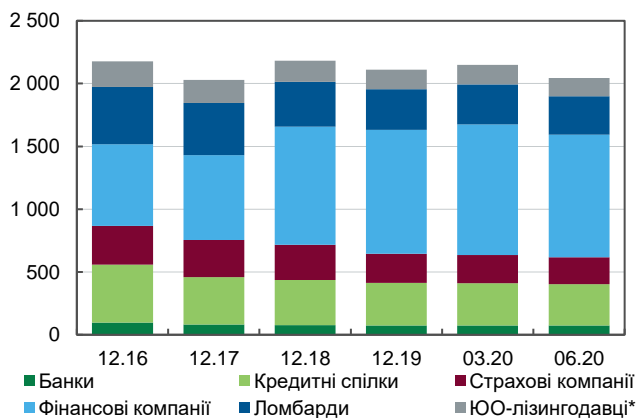
Структура та проникнення сектору

Частка активів НБФУ становить менше 15% у сукупних активах фінансового сектору, що перебуває під регулюванням НБУ, і дещо скоротилась у II кварталі 2020 року після тривалого зростання. Найбільші обсяги активів – у фінансових компаній, частка кредитних спілок та ломбардів становить усього 0.36%. Кількість фінансових установ поступово скорочується.

Графік 1. Структура активів фінансового сектору, млрд грн

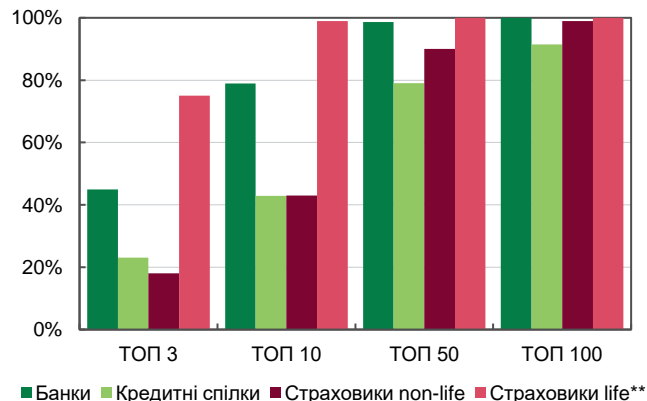
Графік 2. Кількість надавачів фінансових послуг

* ЮО-лізингодавці не є фінансовими компаніями, однак послуги з надання фінансового лізингу регулюються НБУ.

Концентрація НБФУ, що залучають кошти населення, є помірною. Найвища – для страхування життя (life), яке наразі здійснює 20 компаній.

Графік 3. Концентрація* страхових компаній та кредитних спілок порівняно з банками

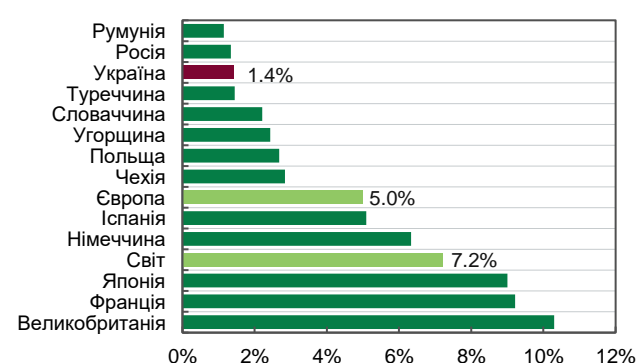

* Концентрація оцінена за активами для банків та кредитних спілок, за преміями для страхування non-life і страховими резервами для страхування life.

** Страхових компаній, що здійснюють life-страхування усього 20.

Рівень проникнення страхування в Україні низький. У 2019 році премії зі страхування життя становили всього 0.14% відносно ВВП.

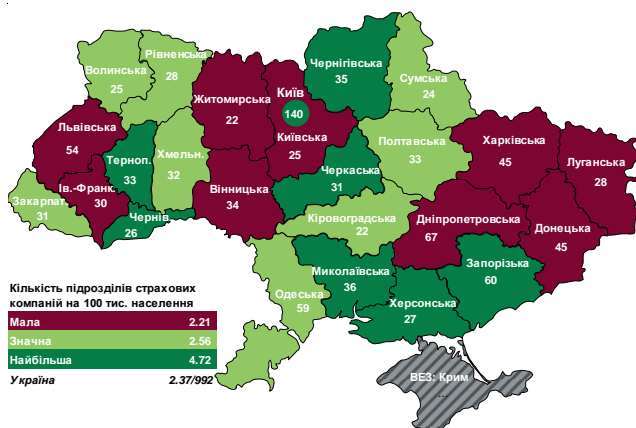
Графік 4. Співвідношення страхових премій (life та non-life) і ВВП у 2019 році

Джерела: Swiss Re, Statista.

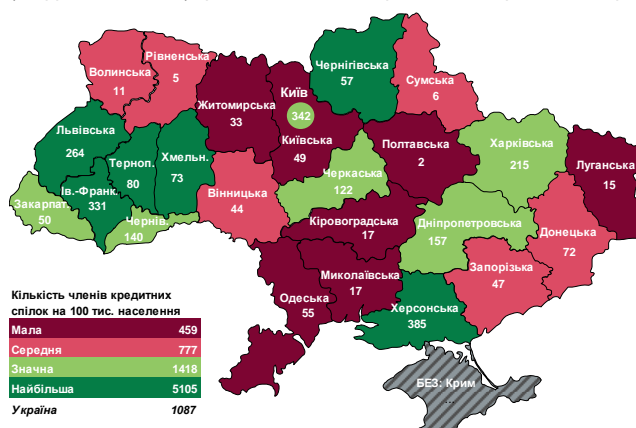
Кількість структурних підрозділів страхових компаній є досить рівномірною у різних регіонах.

Графік 5. Кількість структурних підрозділів страхових компаній в областях

Кредитні спілки більше представлені у віддалених населених пунктах західних областей, де майже немає конкуренції з боку інших надавачів фінансових послуг, та в аграрних регіонах.

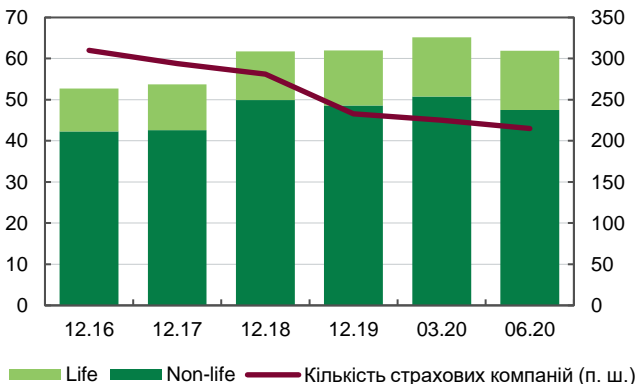
Графік 6. Кількість членів (позначення кольором) та обсяг активів (цифрові значення) кредитних спілок за регіонами України, млн грн

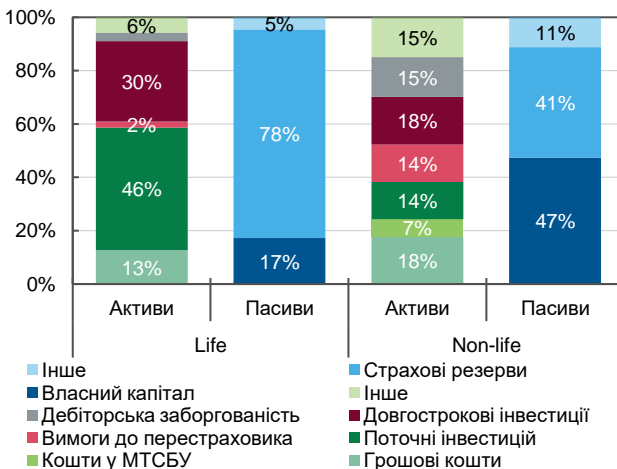
Страхові компанії

Кількість діючих страхових компаній продовжує скорочуватися, переважно через добровільну здачу ліцензій. Здебільшого з ринку йдуть компанії, що не працювали з населенням. У структурі активів страховиків non-life значну частину становлять неліквідні складові, а саме: довгострокові інвестиції та дебіторська заборгованість.

Графік 7. Обсяг активів страхових компаній та їхня кількість, млрд грн

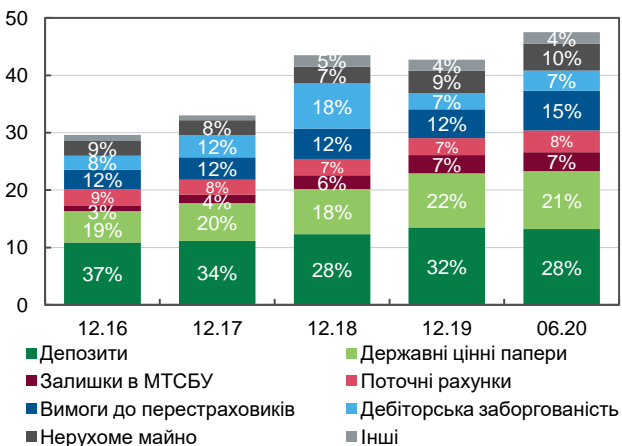

Графік 8. Структура активів та пасивів страхових компаній на 01.07.2020 р.

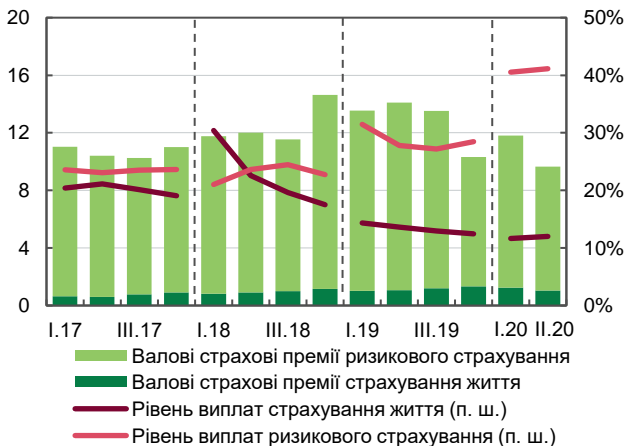
З кінця 2019 року знизилася частка дебіторської заборгованості, що є прийнятною для покриття страхових резервів non-life компаній, дещо зросла частка нерухомого майна.

Графік 9. Структура прийнятних активів на покриття резервів non-life страхових компаній, млрд грн

Рівень виплат* за non-life страхуванням зріс до 41%, тоді як для life він останніми роками знизився до 12%. Премії зі страхування життя становлять усього 11% валових премій.

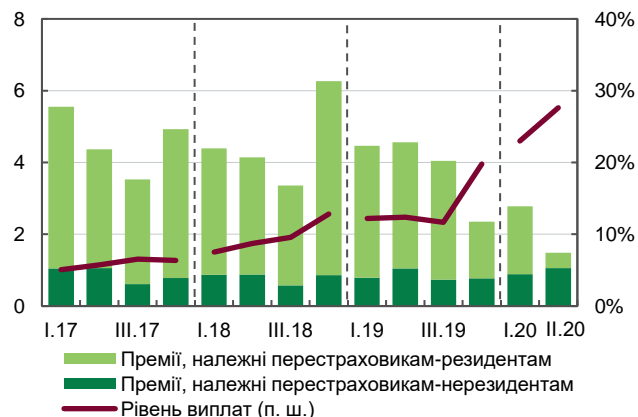
Графік 10. Премії та рівень виплат* у розрізі видів страхування, млрд грн

* Рівень виплат розраховано як співвідношення виплат та премій за чотири квартали, що передують даті оцінки.

Після виходу з ринку низки компаній обсяги внутрішнього перестраховання знизилися, а рівень виплат* зріс.

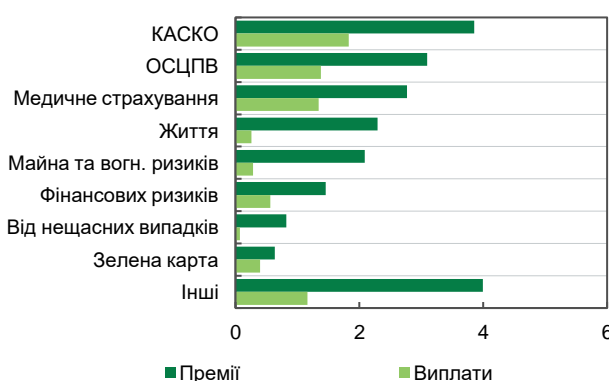
Графік 11. Премії належні перестраховикам та рівень виплат*, млрд грн

* Рівень виплат розраховано як співвідношення виплат і премій з перестраховання за чотири квартали, що передують даті оцінки.

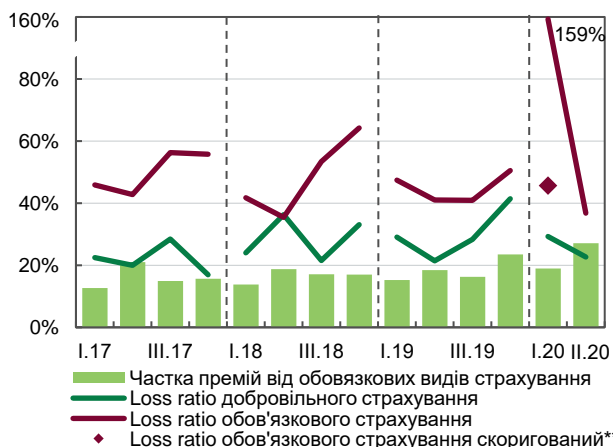
Найбільшу частку у валових страхових преміях займає автострахування (КАСКО та ОСЦПВ).

Графік 12. Страхові премії та виплати за найпоширенішими видами страхування, млрд грн

Найвищі показники збитковості (loss ratio) в обов'язкового non-life страхування – 37%, у добровільного – 23%. Обидва показники знизилися порівняно з I кварталом. Показник ефективності (combined ratio) non-life страхових компаній знизився у II кварталі через зниження loss ratio, однак залишається напрочуд високим – 97%.

Графік 13. Частка премій з обов'язкового страхування та показники збитковості (loss ratio) non-life страхування

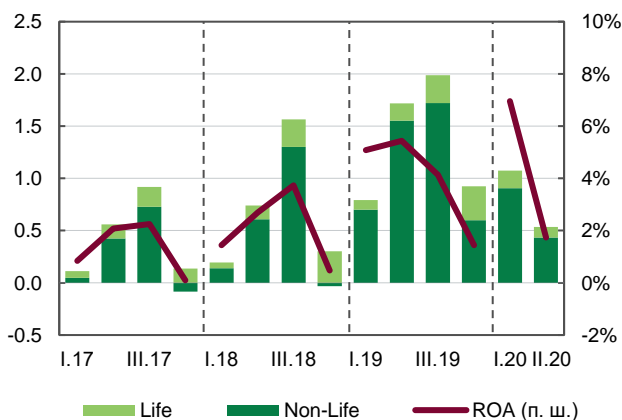

* Loss ratio розраховано як співвідношення виплат, скоригованих на зміну резервів збитків, витрат на врегулювання та премій, скоригованих на суму резервів незароблених премій.

** Без урахування резервів за збитками внаслідок катастрофи літака МАУ в Ірані у січні 2020 року.

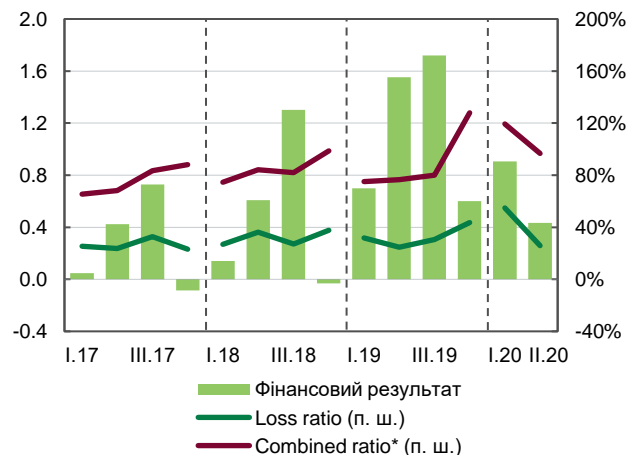
Загалом прибутковість діяльності залишилася прийнятною, рентабельність активів становить 1.7%.

Графік 15. Фінансовий результат страхових компаній наростаючим підсумком, млрд грн

ROA – рентабельність активів, що розраховується як приведений до річного виміру фінансовий результат, поділений на середній обсяг активів за відповідний період.

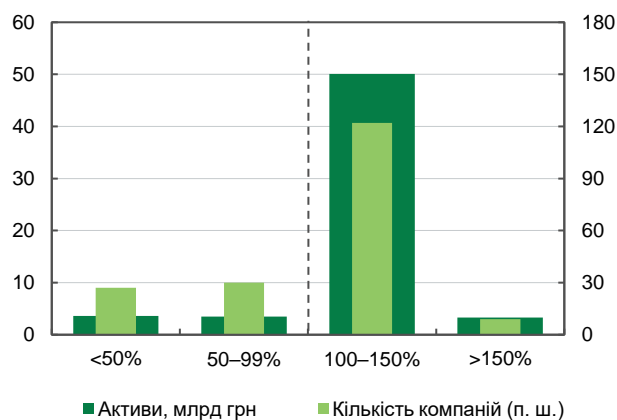
Графік 14. Фінансовий результат наростаючим підсумком і показники операційної діяльності non-life страхових компаній, млрд грн

* Combined ratio розраховано як loss ratio збільшене на співвідношення операційних витрат і премій, скоригованих на суму резервів незароблених премій.

Значна частина страховиків не виконує вимоги до достатності та платоспроможності капіталу та потребує реструктуризації активів або ж капіталізації.

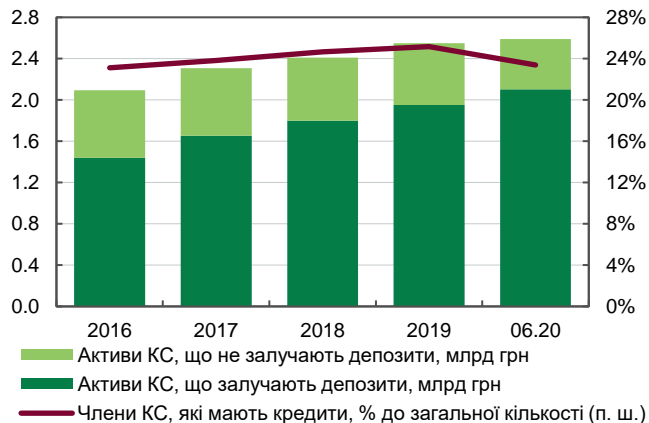
Графік 16. Розподіл кількості й активів страхових компаній за співвідношенням прийнятних активів та нормативного запасу платоспроможності на 01.07.2020 р.

Кредитні спілки

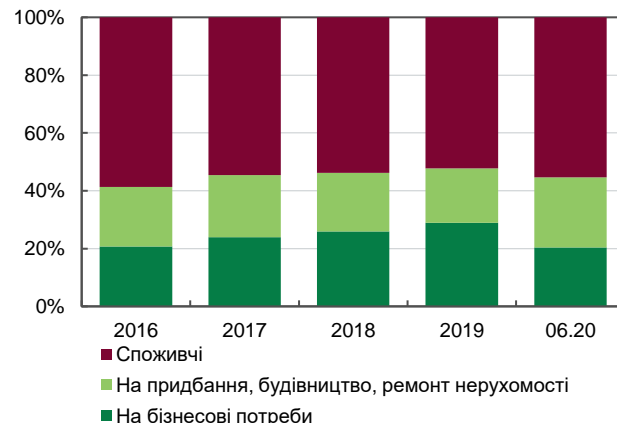
Активи кредитних спілок зростають дуже повільно, а їхня кількість зменшується. З діючих кредитних спілок третина не залучає депозити. Близько чверті членів кредитних спілок отримало кредити.

Графік 17. Загальні активи кредитних спілок та частка членів кредитних спілок, що отримали кредити

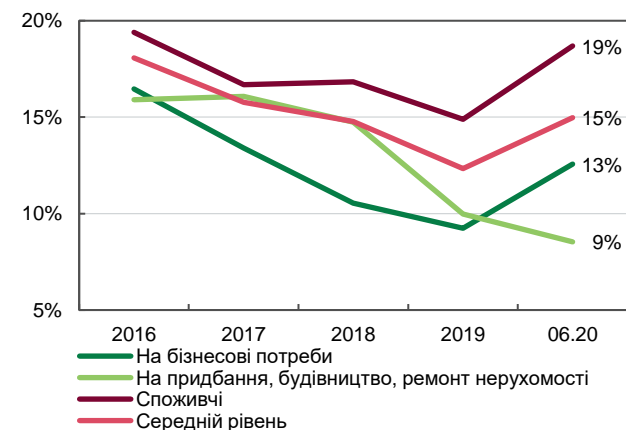
Основу портфеля становлять споживчі позики. Серед отримувачів кредитів на бізнес-потреби переважають агровиробники. Після запровадження карантину темпи кредитування сповільнилися.

Графік 18. Структура основної суми заборгованості за кредитами

Частка непрацюючих кредитів почала зростати, припинивши таким чином тренд останніх років до помірного зниження. Найбільш ризиковими залишаються споживчі кредити, 19% яких прострочено більш як на 90 днів.

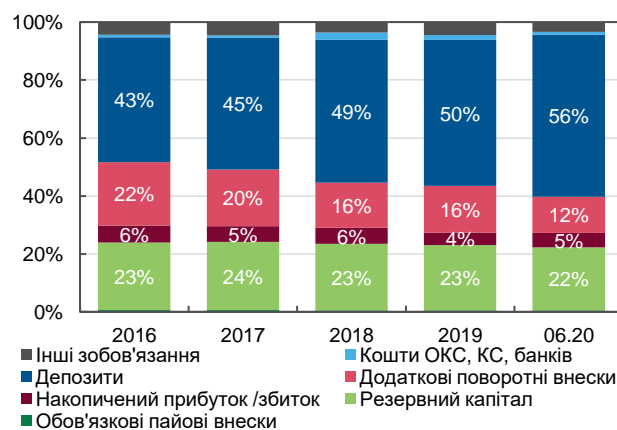
Графік 19. Частка непрацюючих кредитів* за видами

* Кредити, прострочені більш як на 90 днів.

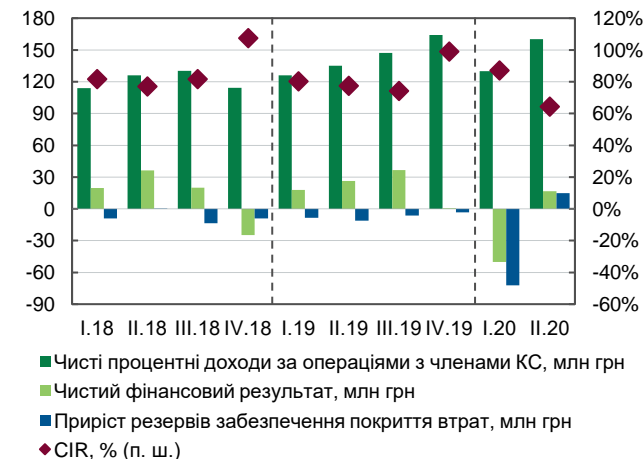
У структурі зобов'язань переважають депозити, обсяги яких зросли на 24% р/р. Частка додаткових пайових внесків у фондуванні знизилась. Основу капіталу формує резервний капітал, обсяги якого дещо зменшились.

Графік 20. Структура джерел фондування

Операційна діяльність низькоефективна через високі адміністративні витрати. У I кварталі зросли й обсяги витрат на формування резервів, а фінансовий результат – відчутно погіршився. Щоправда вже у II кварталі тренд змінився.

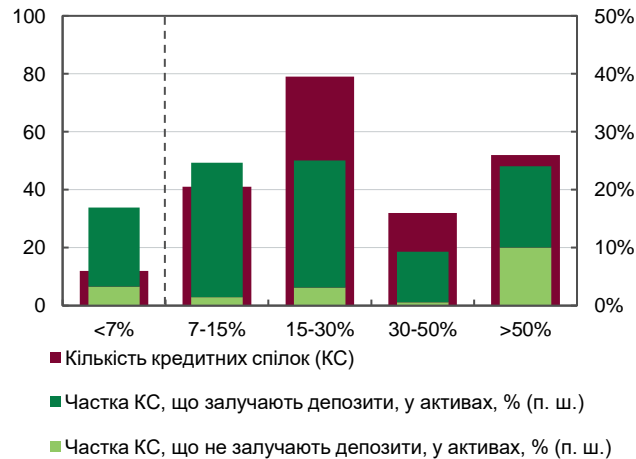
Графік 21. Операційна ефективність діяльності

CIR – Cost-to-Income Ratio, співвідношення операційних витрат та операційних доходів

Нині достатність регулятивного капіталу для переважної більшості кредитних спілок перевищує мінімальний рівень 7%. Водночас на 1 липня 2020 року 12 кредитних спілок не виконувало мінімальних вимог до платоспроможності.

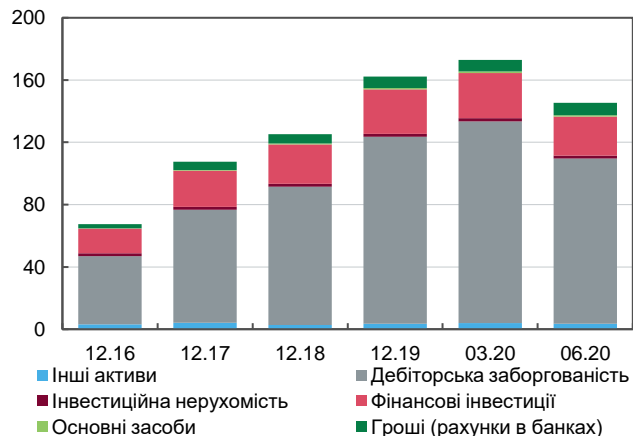
Графік 22. Розподіл достатності основного капіталу на 01.07.2020 р.

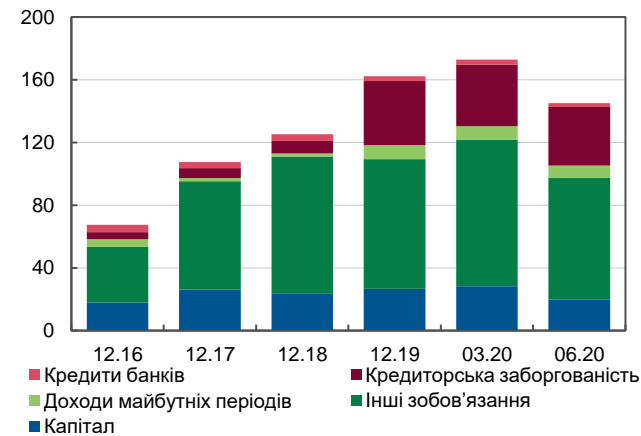
Фінансові компанії

У структурі активів фінансових компаній переважає дебіторська заборгованість, обсяги якої дуже волатильні. За поточних вимог до звітування до дебіторської заборгованості включаються і кредитні активи. У зобов'язаннях більшість становлять ресурси, джерела походження яких не деталізовано у звітності. Це свідчить про недостатню повноту розкриття інформації про діяльність багатьох фінансових компаній.

Графік 23. Структура активів, млрд грн

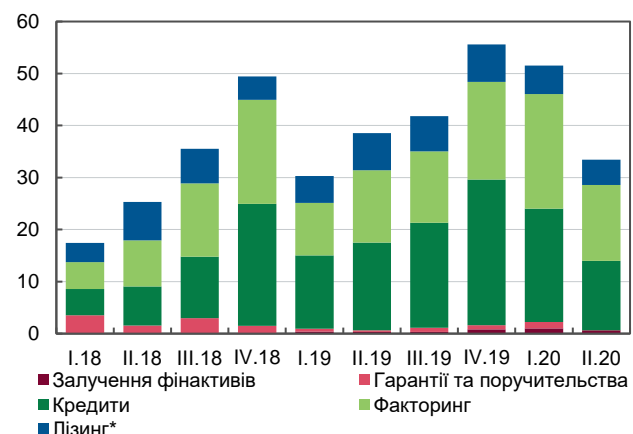

Графік 24. Структура зобов'язань фінансових компаній, млрд грн

Основною фінансовою послугою, яку надають фінансові компанії, тривалий час було кредитування. У 2020 році його обсяги дещо поступились обсягам послуг факторингу.

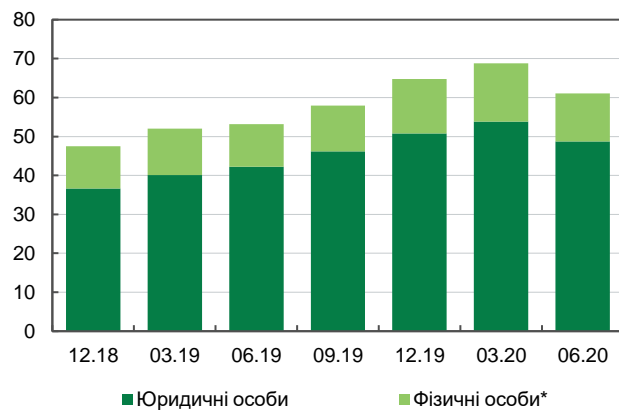
Графік 25. Обсяги наданих фінансових послуг фінансовими компаніями за видами послуг (за квартал), млрд грн

* ЮО-лізингодавці та лізингові компанії.

У валовому кредитному портфелі фінансових компаній переважають кредити юридичним особам, їхня частка становить 78%.

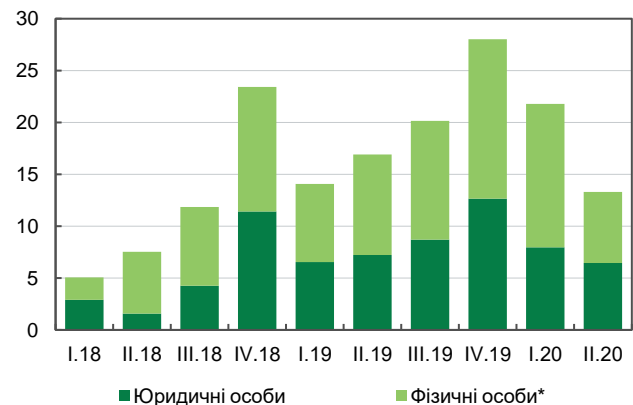
Графік 26. Залишки валових кредитів фінансових компаній, млрд грн

* Включаючи ФОП.

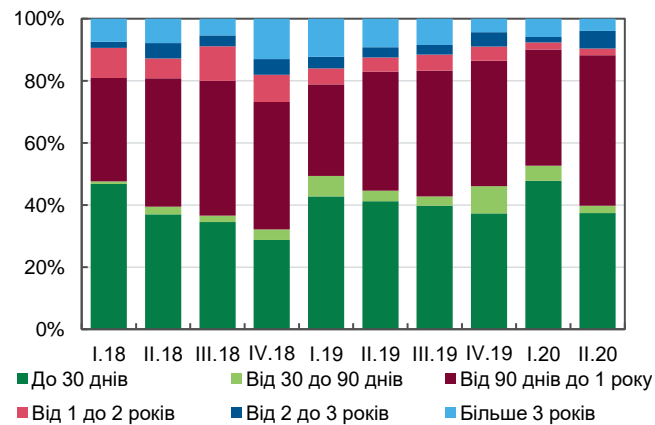
Нові позики отримують переважно фізичні особи. У II кварталі 2020 року 37% нових кредитів було надано на строк до 30 днів, ще 49% – мають строк до 1 року. Темпи кредитування значно впали у II кварталі, хоча в річному вимірі обсяг кредитування зростає.

Графік 27. Обсяги наданих протягом кварталу кредитів за видами позичальників, млрд грн

* Включаючи ФОП.

Графік 28. Структура обсягу кредитів, наданих протягом кварталу, за строковістю

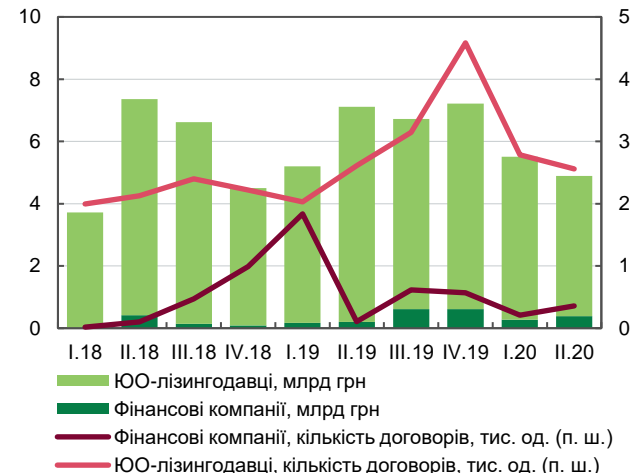
За договорами факторингу спостерігається значна сезонність, загалом як обсяги угод, так і їхня кількість поступово зростають. Значна частка – відступлення прав вимоги за кредитами.

Графік 29. Обсяги та кількість договорів факторингу

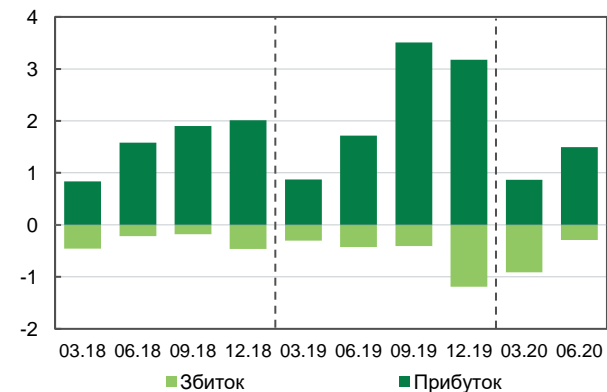
Наразі переважну більшість договорів лізингу як за кількістю, так і за обсягом, укладають ЮО-лізингодавці. Обсяги договорів лізингу є порівняно сталими зі значною сезонною складовою.

Графік 30. Обсяг та кількість договорів фінансового лізингу

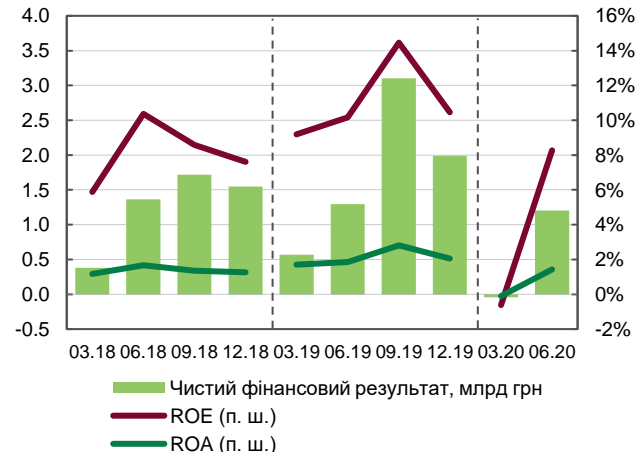

Загалом прибутки фінансових компаній останніми роками зростають. Водночас значний рівень збитків на початку 2020 року призвів до різкого погіршення показників рентабельності.

Графік 31. Фінансовий результат фінансових компаній наростаючим підсумком, млрд грн

Графік 32. Фінансовий результат (наростаючим підсумком) та показники рентабельності фінансових компаній

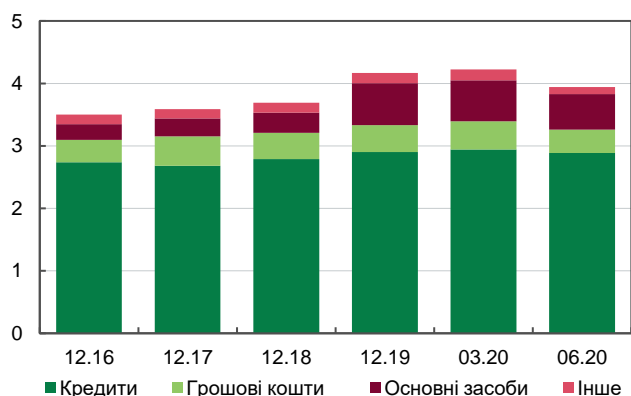
ROA – рентабельність активів, що розраховується як приведений до річного виміру фінансовий результат, поділений на середній обсяг активів за відповідний період.

ROE – рентабельність капіталу, що розраховується як приведений до річного виміру фінансовий результат, поділений на середній обсяг власного капіталу за відповідний період.

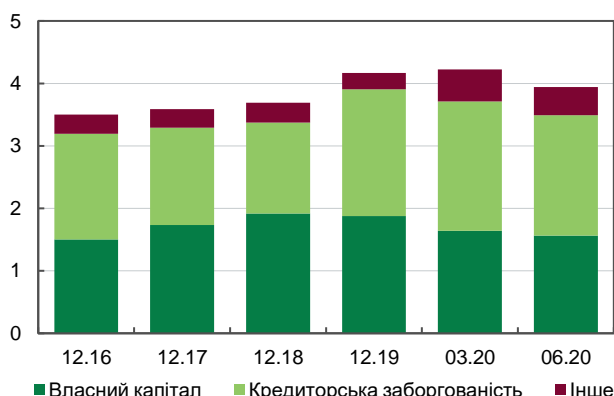
Ломбарди

Активи ломбардів зростали до 2020 року, найшвидше – у 2019 році (12.9% р/р). Щоправда значною мірою це було пов'язано зі зростанням вартості основних засобів. У 2020 році активи знизилися на 5.4% порівняно з початком року. У активах 73% становлять кредити. У пасивах близько 40% припадає на власний капітал.

Графік 33. Структура активів, млрд грн

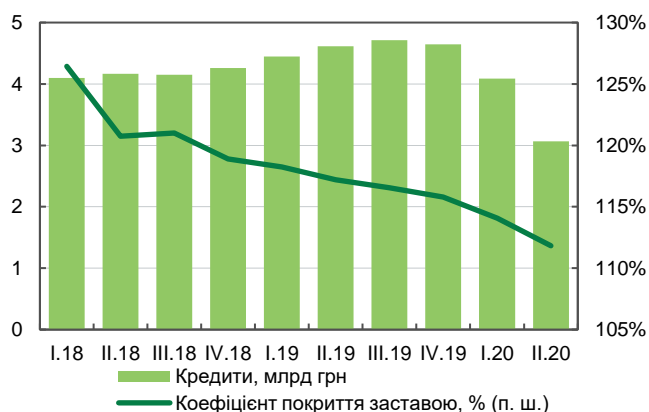

Графік 34. Структура пасивів, млрд грн

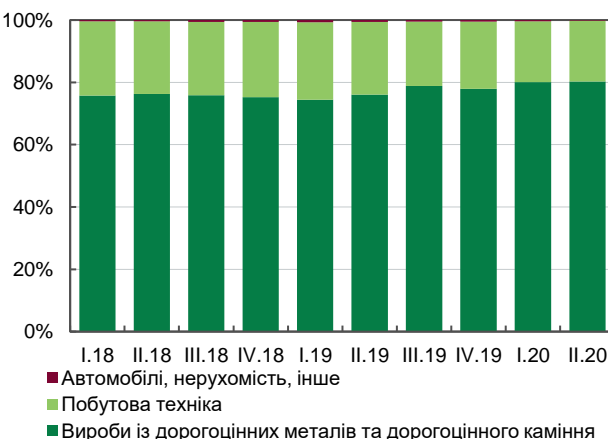

Обсяг наданих кредитів знизився у II кварталі 2020 року на 25%. Таким чином у 2020 році перервався тривалий період зростання. Коефіцієнт покриття кредитів заставою поступово знижується, нині він становить 112%. Близько 80% позик надано під заставу виробів із дорогоцінних металів та каміння, ще 19% – під заставу побутової техніки. Частка кредитів під іншу заставу мізерна.

Графік 35. Обсяг наданих кредитів (за квартал) та рівень покриття заставою

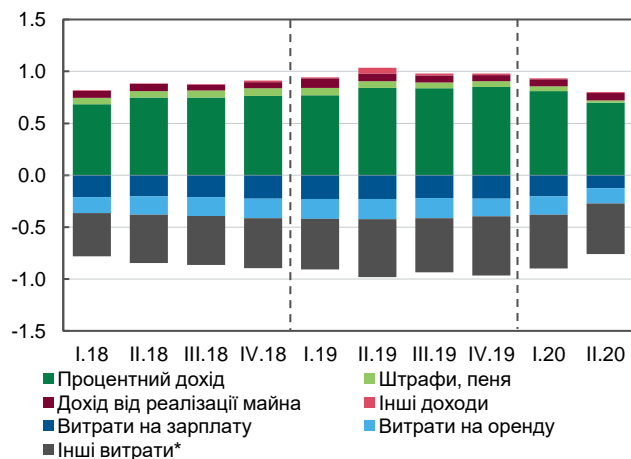
Графік 36. Структура обсягів наданих кредитів за видами застави

Частка кредитів, заставою за якими є автомобілі, нерухомість та інші види активів, становить 0.24%.

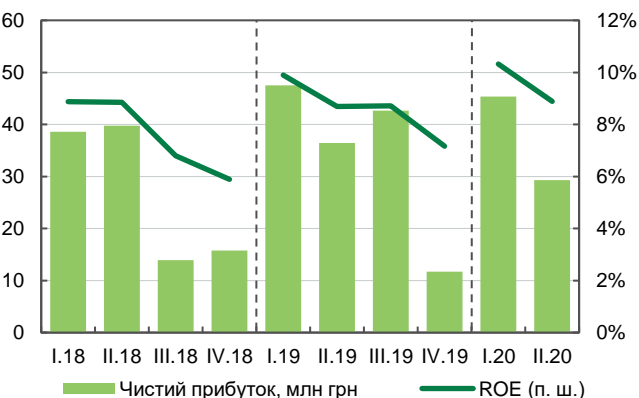
Основні доходи ломбардів формують отримані проценти. Обсяги штрафів, пені та доходу від реалізації майна незначні – відповідно 2.7% та 9.0% сукупного доходу. Витрати на формування резервів та фінансові витрати становлять відповідно 1.6% та 2.4% загальних витрат. Діяльність ломбардів прибуткова, рентабельність капіталу становить 8.9%, що вище від показників 2019 року.

Графік 37. Структура доходів та витрат, млрд грн

* Уключають витрати, пов'язані з реалізацією та утриманням заставного майна

Графік 38. Показники фінансової діяльності

ROE – рентабельність капіталу, що розраховується як приведений до річного виміру фінансовий результат поділений на середній обсяг власного капіталу за відповідний період.

Примітки:

Джерело інформації – Національний банк України, якщо не зазначено інше.

Огляд стосується діяльності небанківських фінансових установ (НБФУ), що перебувають під регуляцією Національного банку України, якщо не зазначено інше.

Звітність за II квартал 2020 року НБФУ вперше подавали вже до нового регулятора – Національного банку України. При цьому було використано нові алгоритми, через що показники діяльності могли не завжди коректно відображатися у файлах звітності. Тому узагальнена звітність в окремих аспектах (розрізах) може містити розбіжності. Національний банк України з розумінням ставиться до ситуації, що склалася, і працює над удосконаленням процедур контролю звітності з метою підвищення якості даних та максимальної повноти і коректності розкриття інформації про діяльність НБФУ в подальшому.

До вибірки належать установи, платоспроможні на кожну звітну дату, що надали звітність, якщо не зазначено інше.

Сума компонентів може не збігатися з підсумковою сумою в результаті округлення даних.

Скорочення та аббревіатури:

ВВП	Валовий внутрішній продукт
КАСКО	Страховання наземного транспорту (крім залізничного)
МТСБУ	Моторне (транспортне) страхове бюро України
НБУ	Національний банк України
НБФУ	Небанківські фінансові установи
ОВДП	Облігації внутрішньої державної позики
ОСЦПВ	Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів
Рівень виплат	Співвідношення виплат і премій за чотири квартали, що передують даті оцінки
Фінкомпанії	Фінансові компанії
ФО	Фізичні особи
ФОП	Фізичні особи-підприємці
ЮО	Юридичні особи
CIR	Cost-to-Income Ratio. Співвідношення операційних витрат до операційних доходів
Combined Ratio	Loss Ratio збільшене на співвідношення операційних витрат та премій, скоригованих на суму резервів незароблених премій
Loss Ratio	Співвідношення виплат, скоригованих на зміну резервів збитків, витрат на врегулювання та премій, скоригованих на суму резервів незароблених премій.
ROA	Return on assets. Рентабельність активів
ROE	Return on equity. Рентабельність власного капіталу
в. п.	Відсотковий пункт
грн	Гривня
дол., долар, дол. США	Долар Сполучених Штатів Америки
кв.	Квартал
міс.	Місяць
млн	Мільйон
млрд	Мільярд
п. ш.	Права шкала
тис.	Тисяч
r/p	До аналогічної дати/періоду попереднього року